

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

2(2) 2018

Երևան - 2019

Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ գիտական խորհուրդը

Գլխավոր խմբագիր՝
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
Երևանի պետական
համալսարան

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան

Խմբագրության հասցեն՝ ՀՀ,
0025, Երևան, Ալեք
Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավագիտության
ֆակուլտետ:
Հեռ.՝ (060) 71-02-43

Խմբագրակազմ՝
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուրյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիլբանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Հովհաննիսյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր,
պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու,
դոցենտ Վ. Ն. Այվազյան

Էլ. կայք՝ publications.ysu.am
publishing.ysu.am

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝
համամիտ չլինելով
հեղինակների
տեսակետներին:

e-mail: law@ysu.am
Տպագրական 29 մասնույ:

Տպաքանակը՝ 100
Հանձնված է շարվածքի՝
15.01.2019
Հանձնված է տպագրության՝
02.05.2019

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Արթուր Վաղարշյան ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՎ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐՄԱՆ ԳՈՐԾՈՒՄ.....	7
Ալվարո Ալեքսանյան ԳԱՐԵԳԻՆ ՆՇԴԵՀԻ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ..	17
Կարեն Ամիրջյան ՊԵՏԱԿԱՆ ԻՇԽԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՅՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	29
Հայկ Մարտիրոսյան ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԻՄՆԱԽԼԻԴՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ...	41
Վիկտորյա Օհանյան ՑԱՆԿԱԼԻ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԽԹԱՆՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ. ՓԱՓՈԿ ՈՒՂՂՈՐԴՄԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ (NUDGE THEORY) ԿԻՐԱՌՈՒԹՅՈՒՆԸ.....	49
Վարդան Այվազյան ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆՈՐ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՐԳԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅՈՒՄ	65
Անահիտ Մանասյան ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԿԱՅՈՒՆՈՒԹՅՈՒՆՆ ՈՒ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՃԱԽԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՐԴԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵՔՍՏՈՒՄ	79

Սամվել Մուրադյան	
ՀԱՐԿԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԽԱԽՏՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ	
ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԵՎ ԴՐԱՆՅ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԸ.....	93
Գևորգ Դանիելյան	
ԵՐԵՒԱՅԻ ԱՆՁՆԱԿԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ.....	111
Կարեն Հակոբյան	
ՊԱՏՇԱՃ ՎԱՐՉԱՐԱՐՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԱՐԺԵՔԸ.....	129
Հասմիկ Ենգոյան	
ՀԱՐԿԱՅԻՆ ՄԱՐՄՆԻ ԿՈՂՄԻՅ ՎԵՐԱՀՄԿՎՈՂ ԵԿԱՄՈՒՏՆԵՐԻ ԳԾՈՎ ԺԱՄԿԵՏԱՆՅ ՊԱՐՏԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՈՐՊԵՍ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅԱՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳՆՈՒՄՆԵՐԻՆ ՄԱՍՆԱԿՅԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻՅ ԶՐԿԵԼՈՒ ՀԻՄՔ	141
Սայադ Բաղայան	
ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐԸ.....	150
Արսեն Հովհաննիսյան	
ՀԱԿԱՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԱՐԳԵԼՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....	162
Արմենուհի Չիֆլիկյան	
ՎԻՐԱՎՈՐԱՆՔԻ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	176
Սոնա Թևանյան	
ԷԼԵԿՏՐԱԷՆԵՐԳԻԱՆ ՈՐՊԵՍ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՕԲՅԵԿՏ.....	190
Վահե Հովհաննիսյան	
ՎՆԱՄԻ ՀԱՏՈՒՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՈՂՋԱՄԻՏ ԺԱՄԿԵՏՈՒՄ ԳՈՐԾԻ ՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԽԱԽՏՄԱՆ ԲԱՑԱՍԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԻ ՎԵՐԱՑՄԱՆ ԵՎ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿԱՌՈՒՑԱԿԱՐԳ	203

Մերզեյ Մեդրյան	
ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ	
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ	
ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՒՄ (ԳՈՐԾՈՂ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱԿԱՆ	
ՓՈՓՈԽՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ).....	216
Аида Искоян	
ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ	
И ОХРАНЫ РАСТИТЕЛЬНОГО МИРА СЕНОКОСОВ И	
ПАСТБИЩ	238
Տիգրան Մարկոսյան	
ՀԱՅՅԱՅԻՆ ՎԱՂԵՄՈՒԹՅԱՆ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ	
ԽՆԱՅՈՂՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ	250
Օլիմպիա Գեղամյան	
ՈՌՈԳՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ՄԱՍՆԱԿՑԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ	
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏՆ ԸՒ ԱՌԿԱ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ... 262	
Հեղինե Գրիգորյան	
ԶՐՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ԹՈՒՅԼՏՎՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԸ	
ՀՀ-ՈՒՄ. ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ	
ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐ	276
Տիգրան Խաչիկյան	
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԻՐԱՎԱԶՈՓՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ	
ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ԳՈՐԾԻ ՓԱՍՏԱԿԱՆ ՀԱՆԳԱՄԱՆՔՆԵՐԻ Ի	
ՊԱՇՏՈՆԵ ՊԱՐԶՄԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ	
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ	292
Աշխեն Ղարապյան	
ՎՃՌԱԲԵԿ ԲՈՂՈՔԱՐԿՄԱՆ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ	
ՀՀ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ	302
Աննա Մարգարյան	
ԸՆԿԵՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՆՉԱՓԱՀԱՄԻ	
ՀԱՆՑԱՎՈՐ ԿԱՄ ՇԵՂՎՈՂ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ	
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ	320

Աննա Վարդապետյան	
ԲԼԱՆԿԵՏԱՅԻՆ ՆՈՐՄԵՐՈՎ ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՐԱԿՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ.....	335
Ժենյա Ստեփանյան	
ՀԱՆՅԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՌԵՅԻԴԻՎԻ ԵՎ ԴԱՏՎԱԾՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՅՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԱՐՅԵՐ	352
Գոհար Հակոբյան	
ԸՆՏԱՆԻՔՈՒՄ ԲՌՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԿԱՆԱՆՅ ԴԵՄ ԲՌՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՐ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԱՄԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՇՈՒՐՁ	370
Սամվել Դիլբանդյան	
ՆԱԽԱՔՆՆՈՒԹՅԱՆ ՏՎՅԱԼՆԵՐԻ ՀՐԱՊԱՐԱԿՄԱՆ ԱՆԹՈՒՅԼԱՏՐԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԸ	386
Սերգեյ Մարաբյան	
ՀԵՏԱԽՈՒՋՄԱՆ ՄԵՋ ԳՏԵՎՈՂ ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻՆ ՁԵՐԲԱԿԱԼԵԼԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՇԵՌԱԿԱ (ՄԵՂԱԴՐՅԱԼԻ ԲԱՅԱԿԱՅՈՒԹՅԱՄԲ) ԿԱԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ԱՅԼԸՆՏՐԱՆՔ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ (ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐԻ, ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՄԴՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ).....	396
Վահե Ենգիբարյան	
ՔՆՆՉԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԿՐԻՄԻՆԱԼԻՍՏԻԿԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ	415
Նելլի Աղաբաբյան	
ԱՆՉԱՓՈՒՄ ՏՈՒԺՈՂՆԵՐԻ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ՕՐԻՆԱԿԱՆ ՇԱՇԵՐԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՎ ՔՐԵԱԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇ ՀԻՄՆԱՀԱՐՅԵՐ	430
Արման Սարգսյան	
ԵՎՐԱՍԻԱԿԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎԱՆՈՐՄԵՐԻ ԿԻՐԱՌՄԱՆ ԱՐԴԻ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ	454

**ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ՆԱԽԱԶԵՌՆՈՒԹՅԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏԻ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԱՄՐԱԳՐՈՒՄԸ ԵՎ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ
ՈՒՂԻՆԵՐԸ**

Սայաթ Բաղայյան
*ԵՂՂ սահմանադրական իրավունքի ամբիոնի ասիստենտ,
իրավ. գիտ. թեկնածու*

2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ին տեղի ունեցած հանրաքվեով ընդունված սահմանադրական փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ Սահմանադրությամբ առաջին անգամ ամրագրվեց քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտը: Այն ամրագրվեց որպես ընտրական իրավունք ունեցող որոշակի թվով քաղաքացիների իրավունք՝ նախաձեռնելու օրենսդրական և սահմանադրական փոփոխություններ: Մասնավորապես, Սահմանադրության 109-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն, ընտրական իրավունք ունեցող առնվազն հիստոն հազար քաղաքացի ունի Ազգային ժողովին քաղաքացիական նախաձեռնության կարգով օրենքի նախագիծ առաջարկելու իրավունք, իսկ Սահմանադրության 202-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերն ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների որոշակի թվին ընձեռում են Սահմանադրություն ընդունելու կամ դրանում փոփոխություններ կատարելու նախաձեռնության իրավունք: Սույն հոդվածում առավելապես կքննարկվեն քաղաքացիական օրենսդրական (և ոչ թե սահմանադրական) նախաձեռնության ինստիտուտի իրավական ամրագրման կատարելագործման հիմնախնդիրները:

Պետք է նշել, որ քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտն աստիճանաբար լայն տարածում է ստանում աշխարհի շատ երկրներում: Ներկայումս այս ինստիտուտը գործում է այնպիսի երկրներում, ինչպիսիք են, օրինակ, Լիտվան, Լատվիան, Սլովենիան, Լեհաստանը, Ռումինիան, Պորտուգալիան, Իտալիան և այլն¹: Լիսաբոնի պայմանագրով քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտը որոշակի առանձնահատկություններով ներդրվեց

---

¹ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության մեկնաբանություններ, ընդհանուր խմբագրությամբ Գ. Հարությունյանի, Ա. Վաղարշյանի, Երևան, «Իրավունք», 2010, էջ 741:

նան Եվրոպական միությունում: Այստեղ, սակայն, քաղաքացիական նախաձեռնության կարգով ներկայացված նախագծի ճակատագիրը կախված է Եվրոպական հանձնաժողովից, որը կարող է հավանության արժանացնել այն կամ մերժել¹:

Քիչ չեն նաև այն պետությունները, որտեղ քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտը թեև ամրագրված չէ համապետական մակարդակով, սակայն գործում է տեղական մակարդակով (օրինակ՝ Ռուսաստանի Դաշնությունում)²:

Օրինաստեղծագործությանը քաղաքացիների մասնակցության խթանմանն ուղղված մյուս ինստիտուտները, ինչպիսիք են օրինագծերի հանրային քննարկումները, պատգամավորների հանդիպումներն ընտրողների հետ, չնայած քաղաքացիական նախաձեռնության հետ ունեցած նմանություններին, չեն կարող փոխարինել վերջինիս: Ճիշտ է, այս ինստիտուտները կարող են մեծապես նպաստել օրինագծերի սոցիալական արդյունավետության և հասարակական ընդունելության բարձրացմանը, սակայն, ի տարբերություն այս ինստիտուտների, քաղաքացիական նախաձեռնության դեպքում հասարակությունն ինքն է որոշում օրինագծի բովանդակությունը, ինչն ավելի լայն հնարավորություններ է ստեղծում դրանում հասարակական շահերի և դիրքորոշման արտացոլման համար: Այս համատեքստում, մեր կարծիքով, Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտի ներդրումն արդարացված էր և կարող է լրացուցիչ երաշխիք դառնալ ժողովրդախանության հիմքերի ամրապնդման համար: «Եթե ներկայացուցչական համակարգի կայացման սկզբնական շրջանում խորհրդարանական ինստիտուտները ծառայում էին որպես ժողովրդավարության պարզեցման գործիք, ապա ներկայումս անմիջական ժո-

---

¹ Մանրամասն տե՛ս Նովսեփյան Հ., Օրենսդրական նախաձեռնության փուլը Եվրոպական միության օրենսդրական գործընթացում: Հանրային կառավարում, N 2/2009, Երևան, 2009, էջեր 123-124:

² Տե՛ս Сухорукова О.О., Особенности реализации законодательной инициативы в законодательном процессе РФ // Проблемы юридической науки в условиях современного социально-экономического развития России: Материалы межрегиональной научно-практической конференции студентов, молодых ученых, аспирантов, преподавателей, Ростов-на-Дону, РИНХ, 2010, էջ 111:

դովրդախիշխանության ինստիտուտները կատարում են հակառակ դերը. անհրաժեշտ դեպքերում նրանք խոչընդոտ են հասարակությունից ներկայացուցչական ինստիտուտների անջատման համար»¹:

Ներկայիս ընտրական համակարգերի մեծամասնության, այդ թվում՝ ՀՀ ընտրական համակարգի պայմաններում խորհրդարանում ներկայացված են լինում միայն ընտրական նվազագույն շեմը հաղթահարած քաղաքական ուժերը, իսկ ընտրողների այն մասը, որոնց կողմից քվեարկված քաղաքական ուժերը չեն հաղթահարում ընտրական նվազագույն շեմը, մինչև հաջորդ ընտրությունները զրկվում են ներկայացուցչական մարմնում իրենց պահանջմունքներով և հայացքներով հավուր պատշաճի ներկայացված լինելու հնարավորությունից: Օրինակ՝ ՀՀ-ում 2018 թվականի դեկտեմբերի 9-ին տեղի ունեցած խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքներից պարզ է դառնում, որ ընտրական նվազագույն շեմի պատճառով «փոշիացել են» շուրջ 200,000 ընտրողների ձայներ: Նման պայմաններում քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտը թույլ կտա հասարակության այդ շերտին, ինչպես նաև խորհրդարանում չներկայացված քաղաքական ուժերին հանդես գալ օրենսդրական նախաձեռնություններով, որոնք կարտահայտեն հասարակությունում գոյություն ունեցող քաղաքական և գաղափարական հայացքների առավել ամբողջական պատկերը²:

Քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտն օրենսդիր մարմնում իրենց հուզող և օրենսդրական կարգավորում պահանջող հարցերը պարտադիր քննարկման առարկա դարձնելու հնարավորություն կստեղծի նաև այն քաղաքացիների համար, որոնք թեև քվեարկել են խորհրդարանում ներկայացված քաղաքական ուժերի օգտին, սակայն իրենց հետաքրքրող հարցերն ընտրված ներկայա-

---

¹ Ст'ю Кривошеева Т.А., Народная инициатива как форма правотворчества: правовые проблемы законодательного закрепления // Российское законодательство в современных условиях. Материалы VI ежегодной Всероссийской научно-практической конференции, Брянск, Группа компаний "Десяточка", 2008, էջ 213:

² Ст'ю Волкодаева Н.А., Народная законодательная инициатива Российской Федерации и необходимость ее правового регулирования // Проблемы права, Челябинск, 2010, № 3, էջ 42:

ցուցիչների մոտ այս կամ այն պատճառով մնում են անարձագանք: Ընդ որում, Սահմանադրության 94-րդ հոդվածի համաձայն, պատգամավորը կաշկանդված չէ հրամայական մանդատով, առաջնորդվում է իր խղճով և համոզմունքներով: Նման պարագայում չի բացառվում տարբերությունը հասարակական պահանջմունքի և դրա՝ պատգամավորի կողմից ընկալման միջև: Քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտը թույլ կտա մեղմել նաև այս հնարավոր տարբերությունը:

Քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտի ներդրման դեպքում առաջանում են դրա հետ կապված մի շարք հիմնահարցեր, որոնցից առաջինը դրա իրականացման կարգն է: Քաղաքացիական նախաձեռնության իրականացման կարգի հետ կապված բարդությունն այս ինստիտուտի լայնորեն կիրառման հիմնական խոչընդոտներից է: Քաղաքացիական նախաձեռնությամբ հանդես գալու համար անհրաժեշտ ստորագրությունների ավանդական եղանակով հավաքումը, վավերականության ստուգումը և հաստատումը բավական աշխատատար և ծախսատար գործընթաց են: Մինչդեռ, մեր կարծիքով, այս ինստիտուտի կիրառումը կարելի է շատ ավելի պարզեցված և արդյունավետ կազմակերպել տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացման ներկայիս պայմաններում՝ քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտի գործնական կիրառման հեռանկարներն առհասարակ քննարկելով էլեկտրոնային ժողովրդավարության զարգացման համատեքստում:

Վերջին տարիներին տեղեկատվական տեխնոլոգիաների սրընթաց զարգացումը գրականության մեջ ակտիվացրել է քննարկումներն էլեկտրոնային ժողովրդավարության վերաբերյալ: Համաձայն էլեկտրոնային ժողովրդավարության վերաբերյալ ամենաձայրահեղ մտտեցման՝ այն իրենից ներկայացնում է քաղաքացիների կողմից տեղեկատվական տեխնոլոգիաների օգտագործմամբ անմիջականորեն պետական որոշումների կայացում (օրենքների ընդունում, էլեկտրոնային հանրաքվեներ)¹: Ըստ այս տեսության՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաները կօգնեն ներկայացուցչական ժողովրդաիշ-

---

¹ St' u Caldwell J. E-Democracy, Putting down global roots. January, 2004, էջեր 1-2, URL: <http://www-01.ibm.com/industries/government/ieg/pdf/e-democracy%20putting%20down%20roots.pdf>:

խանութունից աստիճաբար անցում կատարելու ուղղակի ժողովրդախիշխանության, որի դեպքում քաղաքացիները կընտրեն ոչ թե քաղաքական գործիչների, այլ անմիջականորեն կմասնակցեն քաղաքականության իրականացմանը՝ որոշելով կոնկրետ հարցեր (օրինակ՝ հաստատել պետական բյուջեն, թե ոչ, նշանակել որևէ պաշտոնյայի, թե ոչ): Եվ դա կարելի է անել ուղղակիորեն համացանցի միջոցով և ոչ թե ընտրել անձանց, որոնք հայտնի չէ, թե ինչ որոշում կկայացնեն ապագայում: Եթե ուսումնասիրում ենք ժողովրդավարության ակունքները և այն պատճառները, թե ինչու ծագեց ներկայացուցչական ժողովրդախիշխանությունը, ապա կարելի է ասել, որ այս տեսակետն ունի որոշակի հիմքեր: Օրինակ՝ հին հունական Աթենքում ժողովրդախիշխանությունն ուղղակի էր. ազատ տղամարդիկ հավաքվում էին Ագորայում և անմիջականորեն ընդունում քաղաքական որոշումներ, ձևավորում այլ պետական մարմիններ: Հին հունական քաղաք-պետություններում, որոնց բնակչությունը հաճախ չէր գերազանցում տասը հազարը, դա ֆիզիկապես հնարավոր էր: Պետք է նշել, որ ի սկզբանե ժողովրդավարություն ասելով հասկացվում էր հենց անմիջական ժողովրդախիշխանությունը: Պատահական չէ, որ ինքնին ժողովրդավարություն ասելով Ջ. Լոկը հասկանում էր այնպիսի կառավարման ձևը, երբ քաղաքացիներն ընդունում են օրենքներ և նշանակում է գործադիր իշխանության ղեկավարին, իսկ այն դեպքում, երբ ժողովուրդն իր օրենսդիր իշխանությունը փոխանցում էր իր ներկայացուցիչներին, այդպիսի կառավարումը Ջ. Լոկը համարում էր ոչ թե ժողովրդավարություն, այլ օլիգարխիա¹:

Սակայն տարածքով և բնակչությամբ մեծ պետություններում անհնար էր այլևս առաջնորդվել միայն ուղղակի ժողովրդախիշխանության ինստիտուտներով: Պատճառներից մեկը, թերևս, դա էր, որ ծագեցին ներկայացուցչական ժողովրդախիշխանության ինստիտուտները, երբ ողջ բնակչության կամահայտնությունն անհրաժեշտ է միայն որոշակի պարբերականությամբ, իսկ այդ ընթացքում որոշումներ կայացնում են քաղաքացիների կողմից ընտրված ներկայա-

---

¹ Ст' у Дж. Локк, Сочинения: Пер. Ю. В. Семенова, В 3 т. М., 1988, т. 3, Глава 10, О формах государства,
URL: http://www.inliberty.ru/library/classic/two_treatises#ref12:

ցուցիչները: Դրա հետ կապված՝ Ժ. Ժ. Ռուսսոն պնդում էր, որ ժողովրդավարությունն անհամատեղելի է ներկայացուցչական ինստիտուտների հետ, քանի որ ժողովրդի բարձրագույն իշխանությունն անօտարելի է և անփոխանցելի: Այդ պատճառով նա կարծում էր, որ ժողովրդավարությունը հնարավոր էր միայն փոքր մասշտաբների դեպքում¹:

Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը հանում է այս հարցը, քանի որ միաժամանակ քվեարկությանը կարող են մասնակցել միլիոնավոր մարդիկ, առանց տարածքային սահմանափակումների: Խնդիրը միայն այն է, որ ընտրությունները ոչ միայն քվեարկության համար ներկայացուցիչներ ընտրելու գործընթաց են, այլև հանդես են գալիս որպես ձեռնհասության գտիչ: Մարդկանց ընտրողների և ընտրվածների բաժանելն անուղղակիորեն ծնում է արհեստավարժների խումբ, որոնք ունակ են ընդունելու ձեռնհաս քաղաքական որոշումներ:

Մեր կարծիքով, ներկայիս պայմաններում էլեկտրոնային ժողովրդավարությունը պետք է համարել ոչ թե քաղաքացիների կողմից ուղղակիորեն վերջնական որոշումների ընդունման, այլ որոշումների ընդունմանը քաղաքացիների մասնակցության բարձրացման միջոց՝ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների գործիքների օգտագործմամբ: Այլ կերպ ասած՝ քաղաքացին ընդունում է ոչ թե վերջնական որոշում, որի դեպքում ներկայացուցչական ինստիտուտների անհրաժեշտությունը վերանում է, այլ էլեկտրոնային գործիքներով օժանդակում է այդ ինստիտուտների կողմից որոշումների ընդունմանը: Տեղեկատվական տեխնոլոգիաների զարգացումը թույլ է տալիս խնայել և՛ ժամանակը, և՛ նյութական միջոցները քաղաքացի-պետություն հարաբերություններում² և զգալիորեն խորացնել քաղաքացիների մասնակցությունը ժողովրդավարական ինստիտուտների գործունեությանը, որի դրսևորումներից մեկն էլ կարող է քաղաքացիական նախաձեռնության համար անհրաժեշտ ձայների հավաքումն էլեկտրոնային եղանակով:

---

¹ Տե՛ս Ж.Ж. Руссо, Об Общественном договоре, или Принципы политического Права, Книга 2, Глава 1, URL: <http://lib.ru/FILOSOF/RUSSO/prawo.txt>:

² Մանրամասն տե՛ս Վահանյան Գ., Հարթենյան Մ., Իրավական տեղեկատվության ապահովումը Հայաստանում ինտերնետի միջոցով: «Օրենք և իրականություն», N 21-22, Երևան, 2003, էջ 21:

ՀՀ Սահմանադրությունն ընդամենը մի քանի համառոտ դրույթ է պարունակում քաղաքացիական նախաձեռնության իրականացման ընթացակարգերի մասին: Այդ դրույթներից մեկն էլ Սահմանադրության 204-րդ հոդվածի 1-ին մասում ամրագրված այն նորմն է, ըստ որի՝ քաղաքացիական նախաձեռնության մասնակիցների ստորագրությունների վավերականությունը հաստատում է Կենտրոնական ընտրական հանձնաժողովը: Այս ձևակերպումից կարելի է եզրահանգել, որ Սահմանադրությունը քաղաքացիական նախաձեռնության շրջանակում ստորագրությունների հավաքման հիմնական եղանակ է համարում ավանդական՝ թղթային եղանակը, սակայն Սահմանադրության այս նորմը չի բացառում նաև էլեկտրոնային եղանակով ստորագրությունների հավաքման հնարավորությունը: Ստորագրությունների հավաքման մանրամասն ընթացակարգը սահմանող «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքի (այսուհետ՝ Օրենք) 13-րդ հոդվածի համաձայն՝ ստորագրությունների հավաքումն իրականացվում է ստորագրությունների հավաքման ձևաթերթիկների միջոցով՝ տեղում ստորագրելու կամ էլեկտրոնային եղանակով: Ընդ որում՝ տեղում ստորագրելու դեպքում ձևաթերթիկում լրացվում են ստորագրողի անձնագրային տվյալները, ձևաթերթիկը ստորագրվում և հանձնվում է ստորագրությունների հավաքումն իրականացնող անձին, իսկ էլեկտրոնային եղանակի դեպքում ձևաթերթիկը ստորագրվում է էլեկտրոնային նույնականացման եղանակով: Ըստ Օրենքի՝ տեղում ստորագրությունների հավաքում կազմակերպվում է Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գործող

- 1) համայնքապետարաններում,
- 2) բազմաբնակավայր համայնքներում՝ նաև համայնքի կազմում ընդգրկված բնակավայրի վարչական ղեկավարների նստավայրերում,
- 3) Երևան քաղաքում՝ վարչական շրջանների ղեկավարների նստավայրերում,
- 4) մարզպետարաններում:

Տեղում ստորագրությունների հավաքումն իրականացնում է նախաձեռնող խմբի ներկայացուցիչը՝ համապատասխան հանրա-

յին ծառայողի պարտադիր մասնակցությամբ, ինչպես նաև իրականացնում են նոտարները՝ նոտարական գրասենյակներում:

Վերոշարադրյալի հետ կապված՝ հարկ ենք համարում անդրադառնալ երկու խնդրի:

Առաջին՝ կարծում ենք, որ Օրենքն անհարկի սահմանափակում է նախատեսել, թե որ տարածքներում կարող է իրականացվել ստորագրությունների հավաքումը, ինչպես նաև պարտադիր է համարել ստորագրությունների հավաքմանը համապատասխան հանրային ծառայողի ներկայությունը: Մեր կարծիքով, նման սահմանափակումները որևէ կերպ արդարացված չեն և մեծապես խոչընդոտելու են ՀՀ-ում այս ինստիտուտի հետագա կայացմանը: Ընդ որում՝ Օրենքի նախագծի սկզբնական տարբերակում ստորագրությունների հավաքման գործընթացը կարգավորող շատ ավելի ազատական և ճկուն դրույթներ էին նախատեսված, որոնց առկայության դեպքում շատ ավելի հավանական էր այս ինստիտուտի գործնական կիրառման դեպքեր ունենալը, քան Օրենքի ներկայիս խմբագրության դեպքում: Այսպես, Օրենքի նախագծի սկզբնական տարբերակի¹ համաձայն, ստորագրությունների հավաքագրումն իրականացվում էր ստորագրությունների հավաքագրման ձևաթերթիկների միջոցով տեղում ստորագրելու կամ էլեկտրոնային փոստին ուղարկելու եղանակով: Այսինքն՝ այս դեպքում չէին սահմանվում քաղաքացիների կողմից նախաձեռնությանը միանալու կոնկրետ վայրեր, նոտարական կարգ կամ էլ որևէ հանրային ծառայողի ներկայություն, ինչն անխուսափելիորեն ազդելու է քաղաքացիների կամարտահայտման ազատ դրսևորման վրա:

Երկրորդ՝ Օրենքի ներկայիս խմբագրությունն էլեկտրոնային տարբերակով նախաձեռնությանը միանալու եղանակ է համարում բացառապես էլեկտրոնային ստորագրությունների միջոցով նույնականացումը: Ներկայումս ՀՀ բնակչության շատ փոքր մասն ունի նույնականացման քարտեր և էլեկտրոնային ստորագրություններ, հետևաբար շատ քիչ թվով քաղաքացիներ ունեն էլեկտրոնային եղանակով նախաձեռնությանը միանալու գործնական հնարավորություն: Այս դեպքում ևս շատ ավելի ճկուն էր Օրենքի նախագծի սկզբնական տարբերակի կարգավորումը, համաձայն որի՝ էլեկտրո-

---

¹ <https://www.e-draft.am/projects/5/about>

նային եղանակով նախաձեռնությանը միանալու համար քաղաքացին պարզապես ԿՀՀ-ի պաշտոնական կայքից ներբեռնում էր անհատական ձևաթերթիկ, անձամբ լրացնում այն (ձեռագիր), ստորագրում, լուսապատճենում և էլեկտրոնային եղանակով ուղարկում նախաձեռնող խմբի էլեկտրոնային փոստին:

Քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտի հետ կապված հաջորդ կարևոր հիմնախնդիրն է նման նախաձեռնությամբ հանդես գալու համար քաղաքացիների անհրաժեշտ նվազագույն թվի սահմանման հարցը: Համաշխարհային պրակտիկայում չկա միասնական մոտեցում այս հարցի վերաբերյալ: Ընդհանուր է միայն այն, որ պահանջվում են բացառապես ընտրական իրավունք ունեցող քաղաքացիների ստորագրությունները, իսկ կոնկրետ թվի որոշման հարցում առկա է երկու մոտեցում՝ բացարձակ թվի նշում (Բելառուս՝ 50000 ընտրող¹, Մոնտենեգրո՝ 6000 ընտրող²) կամ ընտրողների ընդհանուր թվի որոշակի տոկոսի (5%՝ Կոստա Ռիկա³, 2%՝ Դոմինիկյան Հանրապետություն⁴) կամ կոտորակի (1/6՝ Ավստրիա⁵, 1/10՝ Լատվիա⁶) սահմանում:

Մեր կարծիքով, առավել համարժեք պատկեր ստանալու համար հիմնավորված է կոտորակային կամ տոկոսային մեթոդը, քան բացարձակ թվի նշումը: ՀՀ Սահմանադրությունը, սակայն, ամրագրել է բացարձակ թիվ՝ ընտրական իրավունք ունեցող 50,000 քաղաքացի, իսկ հարցը հանրաքվեի դնելու համար՝ ևս 300,000 քաղաքացի: Կարծում ենք, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ ամրագրված այս թվերը համաչափ չեն ՀՀ բնակչության թվի հետ, և նման բարձր շեմի

---

¹ Բելառուսի Սահմանադրություն, հոդված 99: URL:

<https://www.constituteproject.org/#/>

² Մոնտենեգրոյի Սահմանադրություն, հոդված 93: URL:

<https://www.constituteproject.org/#/>

³ Կոստա Ռիկայի Սահմանադրություն, հոդված 123: URL:

<https://www.constituteproject.org/#/>

⁴ Դոմինիկյան Հանրապետության Սահմանադրություն, հոդված 97: URL:

<https://www.constituteproject.org/#/>

⁵ Ավստրիայի Սահմանադրություն, հոդված 41: URL:

<https://www.constituteproject.org/#/>

⁶ Լատվիայի Սահմանադրություն, հոդված 65: URL:

<https://www.constituteproject.org/#/>

սահմանումը գործնականում անհրազործելի է դարձնելու ՀՀ-ում քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտի կայացումը: Նման շեմ՝ 50,000 քաղաքացի, սահմանված է, օրինակ, Իտալիայում, որի մշտական բնակչության թիվը շուրջ 60 միլիոն է՝ ի հակադրություն ՀՀ մշտական բնակչության թվին՝ շուրջ 3 միլիոն:

Այսպիսով՝ Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտի ներդրումը Սահմանադրությամբ ամրագրված անմիջական ժողովրդաիշխանության մյուս ինստիտուտների հետ մեկտեղ լրացուցիչ միջոց կարող է դառնալ Հայաստանի Հանրապետությունում ժողովրդաիշխանության հիմքերի ամրապնդման համար: Միննույն ժամանակ ՀՀ Սահմանադրությամբ սահմանված քաղաքացիական նախաձեռնությամբ հանդես գալու իրավունք ունեցող քաղաքացիների թվի չափազանց բարձր շեմը, ինչպես նաև «Հանրաքվեի մասին» ՀՀ սահմանադրական օրենքով սահմանված ստորագրությունների հավաքման բարդացված ընթացակարգերն առայժմ բացառում են այս ինստիտուտի լայնորեն կիրառման և գործնական խնդիրների լուծման միջոց դառնալու հնարավորությունները՝ քաղաքացիական նախաձեռնության ինստիտուտին հաղորդելով զուտ ձևական բնույթ:

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ И КОНСТИТУЦИОННОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ ИНСТИТУТА ГРАЖДАНСКОЙ ИНИЦИАТИВЫ

Саяд Бадалян

*Ассистент кафедры конституционного права ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В статье обсуждаются основополагающие вопросы института гражданской инициативы в рамках конституционных изменений, принятых референдумом 6-го декабря 2015 года.

В статье рассматриваются перспективы практического применения института гражданской инициативы, с целью более упрощенного и продуктивного применения данного института, обсуждаются в контексте развития электронной демократии.

Отмечается, что посредством внесения института гражданской инициативы, участие граждан в законотворческой деятельности может содействовать многостороннему отображению реальных потребностей общества и по возможности систематизировано сопоставить разнообразные интересы отдельных граждан.

Одновременно, отмечается, что установленный Конституцией РА чрезмерно высокий ценз относительно количества граждан, имеющих право выступать с гражданской инициативой, в том числе усложненный процесс сбора подписей, установленный конституционным законом РА «О референдуме», на данный момент исключают широкое применение и возможности превращения данного института в средство разрешения практических задач, придавая институту гражданской инициативы формальный характер.

THE LEGAL AND CONSTITUTIONAL ESTABLISHMENT OF THE INSTITUTE OF POPULAR INITIATIVE AND WAYS FOR ITS IMPROVEMENT

Sayad Badalyan

*Assistant of the YSU Cair's Of Civil Law,
Candidate of Legal Sciences*

The article discusses the key issues related to the legal and constitutional establishment of the institute of popular initiative of submitting draft laws in the light of the constitutional changes that were adapted through the referendum of December 6, 2015.

In order to enable and manage a more simplified application of this institute, the prospects of practical application of the institute of popular initiative are discussed in the general context of the development of electronic democracy.

The article underlines that engaging citizens in the making of laws through the implementation of the institute of popular initiative can greatly promote the process of reflecting the real needs of the society more comprehensively and the process of coordinating the diverse interests of individual citizens as systematically as possible.

Meanwhile, the article notes that the extremely high threshold of the number of citizens who are entitled to submit draft laws upon

popular initiative established under the RA Constitution, as well as the complex procedures of collecting signatures established under the RA Constitutional Law “On Referendum,” are still excluding the chances of this institute to be applied more widely and to become a means of solution of practical issues, thus giving the institute of popular initiative more of a formal nature.

Բանալի բառեր – *օրենսդրական նախաձեռնություն, քաղաքացիական նախաձեռնություն, ժողովրդական նախաձեռնություն, անմիջական ժողովրդաիշխանություն, էլեկտրոնային ժողովրդավարություն, օրինաստեղծագործություն, հանրաքվե:*

Ключевые слова: *законодательная инициатива, гражданская инициатива, народная инициатива, прямая демократия, электронная демократия, законотворчество, референдум.*

Key words: *Legislative initiative, citizens' initiative, popular initiative, direct democracy, e-democracy, law-making process, referendum.*